

EKO-TEOPOLİTİK: EKONOMİNİN TEOLOJİK AYGIT VE KODLARI

Giray KARAKUŞ
Amasya Üniversitesi, Türkiye
girayalp.karakus@amasya.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-6240-5490>

<i>Atf</i>	Karakuş, G. (2021). EKO-TEOPOLİTİK: EKONOMİNİN TEOLOJİK AYGIT VE KODLARI. The Turkish Online Journal of Design Art and Communication, 11 (4), 1277-1284.
------------	--

ÖZ

Aristo insanları tarif ederken “İnsan akıllı bir hayvandır” demişti. Bu ifadeyi insan dindar bir yaratıktır şeklinde değiştirebiliriz. Din duygusu da insanın kutsal saydığı bir varlık karşısında hissettikleridir. İnsanların bu etkilenişinin fitri olup olmadığı tartışmalıdır. Örneğin; John Lubbock insanların doğuştan ateist olduğunu ancak sosyal çevrenin etkisiyle dindarlaştığını ifade etmiştir. Dinin nasıl ortaya çıktığı ise daha tartışmalı bir konudur. Kutsal sayılan kitaplara göre insan dindar bir varlık olarak dünyaya gelmiş ve bilinçli bir Tanrıtanırdı. Oysa bazı bilim insanları bunun tam tersini söylemektedir. Çalışmamızın temel amacı teolojik aygıt olarak ekonominin toplum biçimlerine etkisini ortaya koyabilmek diyebiliriz. Zira ekonomi-politik olmadan politika yapılamadığı gibi tarihte yazılamaz. Üniversitelerin sosyal bilimlerinde ekonomi-politik diye ders konulmasının nedeni budur. Çözümlemelerle hedeflenen ise insanlık tarihi boyunca insanların inanışlarının tarihsel arka planını ortaya koymak ve din sosyolojisi yaparak insanları düşünmeye itmektir. Çalışmada tanrıtanırlık veya tanrıtanırmazlık noktasında herhangi bir dogmatiklik olmadığı gibi kutsallaşmaya gidiş ve çözülme dönemi anlatılmaya çalışılmıştır. Aynı şekilde İbni Haldun’da bu süreci laik bir bakış açısıyla yorumlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Felsefe, Sosyoloji, Ekonomi, Teoloji, Marx.

ECO-TEOPOLITICS: THEOLOGICAL DEVICES AND CODES OF ECONOMY

ABSTRACT

Aristotle said, "Man is an intelligent animal." We can change the statement to: "Man is a religious animal." The sense of religion refers to one's feelings for whathe considers sacred. However, it is debatable whether it is inherentin human nature. For example, John Lubbock stated that we are all born atheists, but then we become religious believers due to social influences. Another controversial issueconcerns howreligions emerge. According to the holy books, people were born asreligiousbelievers who knew God. However, several scholars claim the opposite. The primary purpose of our study is to describe the effects of the economy, as a theological device, on societyforms. Politics cannot be made without considering the political economy, just like history cannot be written without considering the economy. That is why there areeconomics and politicscourses at universities. The analysis aims to describe the historical background of human beliefs throughout the history of humanity and encourage people to reflect on the sociology of religion. There is no dogmatism about theism or atheism in the study, which discusses and explains the phases of divinization and withdrawal from religion. Similarly, Ibn Khaldun addressed the issue from a material point of view.

Keywords: Philosophy, Sociology, Economics, Theology, Marx.

GİRİŞ

Toplum biçimleri sürekli olarak komün çekirdeği temelinde parçalanışa ve toplanışa uğrayarak kendisini yeniden üretebilir. Derleyici rol oynamış görünen tarihsel ve sosyal devrimler de; onlardan çıkagelmiş sınıflı toplum medeniyetleri ve rejimleri de aynı temellerden kalkarak hep komün temellerini yeniden üretmek uğruna açılıp kapanırlar. Toplum parçalanışları; sosyal sınıflar, tabakalar, zümreler, kişiler yönünde artarak sürer. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, "Bir tek Dünya" parolası tesadüf değildir (Kıvılcımlı, 2018: 21).

Önsel olarak somut durumun somut tahlilini yapmak gerekirse konumuz teolojideki insan toplumunun ekonomik güçler yasasını çözümleyebilmektir. Apriori olarak insan ve tarih (gelenek-görenek) üretici güçleri manevidir. Ama maddi olan teknik ve coğrafya üretici güçleri ile denk işler (Kıvılcımlı, 2018: 21) Toplumsal devrim göz önüne alınmadan insanlardaki kutsallaştırma prosesi kavranamaz. Monoteizme giden süreç çözümlenemez.

İlk insanların ortaya çıkışından beri Tanrı insanının olup olmadığı tam olarak kestirilemez ancak daha sonraki süreçte Tanrıların sürekli değiştiğini gözlemleyebiliriz. Kutsallaştırma proselinin Totemizm'e uzandığını bilim insanlarının çalışmalarında görebiliriz.

İnsanların toplumu yorumlamadan kendisine koruyucu güçler aramaya çalışması evreni kendiliğinden yorumlamasını içermiştir. O hâlde ilk atanın doğa olduğunu söyleyebiliriz. İnsanlar bunu hayvanlar aleminden kopmadan yapması mümkün değildi. Cinsel yasakların ortaya çıkması da toplumsal devrimleri beraberinde getirmişti. Bu toplumsal devrim "dinlerin ortaya çıkışı" oldu.

Doğa'daki atalar totemizm sentezi ile Ata-Ana, kral, Ata Tanrılar ve en sonunda da Tek Tanrılara dönüştü. İdeo-politik açıdan ilkel komün düzeninde yaşayan insanlar artık sınıflı medeni toplumlara evrildi. Medeniyet ise ilkel-komünün düşmanı bir argümandır zira medeniyet demek sınıflı toplum demektir. İkel komünal toplumlarda, yani tarihsel komününün insanları tüketilecek kadar üretim yaparlardı (Kıvılcımlı, 2016, s. 24). Ancak avcı toplumdaki çobanlığa geçiş ve bu süreçte medeni kent devletlerinin kuruluşu ile birlikte yeni tip bir sınıf ortaya çıktı: "Tefeci bezirgânlar". Bu sınıf para gücünü de elinde bulunduruyordu (Kıvılcımlı, 2016: 25). Amacı sadece para kazanmaktı. Bu süreçteki sınıfsız toplumdaki sınıflı topluma geçişi sizizm ile açıklamayabiliriz. Ancak burada şunu ifade edebiliriz: "Toplumsal ilişkilerde ciddi kırılmalar ve değer değişimi yaşanmıştır".

Tarihsel arka planda iki çeşit devrim yaşanmıştır: "*Yukarı Barbarlık Konağı seviyesine değin yükselmiş kent'den çıkan ilkel-komünalar ve Orta Barbarlık Konağı seviyesinden yukarı çıkamamış Sürücü Çoban ilkel komünaları*" (Kıvılcımlı, 2012: 28-29). Birinci kesimler üst yapı için gerekli zenginlikleri oluşturabilmiş ancak diğeri tarım ekonomisine geçmeyi başaramadığı için medeniyete geçmeyi başaramamıştır. İkinci türler genelde göçebe yaşamayı tercih etmiş ve genellikle yüksek teknikli işbölümü medeni ekonomik ilişkiler üzerine kurulu değildir (Kıvılcımlı, 2012, s. 29). Temel olarak sınıflı topluma geçişi özel mülkiyete bağlayan düşünürlerden biri de Rousseau'dur. Rousseau bu durumu şöyle ifade etmektedir: "*Bir toprak parçasının etrafını çitle çevirip "bu bana aittir."* Diyebilen, buna inanabilecek kadar saf insanlar bulabilen ilk insan, uygar toplumun gerçek kurucusu oldu. Bu sınır kazıklarını söküp atacak ya da hendeği dolduracak, sonra da hemcinslerine "*Bu sahtekâra kulak vermektan sakınınız! Meyvelerin herkese ait olduğunu, toprağın ise kimsenin olmadığını unutursanız, mahvolursunuz. Diye haykırarak olan adam, insan türünü nice suçlardan, nice savaşlardan, nice yoksulluklardan ve nice korkunç olaylardan esirgemiş olurdu!*" (Rousseau, 1995: 135)

Kutsallaştırmaya Gidiş ve Çözüm

Diyalektik mantık ilk olarak İsa'dan önce 5-6 yüzyıl önceleri Antik Yunan'da ortaya çıktı. Heraklitos "Her şey akar" derken diyalektik mantığı ifade etmek istiyordu. Bu dönemden sonra diyalektik mantığın ortaya çıkışı 19. Yüzyılı bekledi. Özellikle Almanya'da gelişen felsefi düşünce hareketleri diyalektik anlayışı da tekeline aldı. Almanya'da burjuvazinin kendine ittifak yapacak işçi-köylü sınıfını bulamayışı onları felsefe ile ilgilenmeye itmişti. Oysa Fransa'da bu durum tam tersine idi. Alman Klasik Felsefecileri idealist kaldı çünkü devrimci değillerdi. Alman işveren sınıfı pırsık

olduğu için cesur bir şekilde devrimi göze alamıyorlardı (Kıvılcımlı, 2019: 29). Ancak Alman felsefesinin insanlık adına yaptığı en önemli iş diyalektik mantığı yeniden diriltmek oldu. Bunu yapan ise Hegel adında bir düşünürdü. Hegel hiçbir zaman tanrıtanımaz olmamıştı ve devletin gerekliliğine yürekten inanan birisi olmuştu (Aybek, 2008: 74). Hegel’de temel prensip fikirdi. Ona göre evrende ilk olarak fikir vardı. Maddeci diyalektiğe göre ise: “*Reel (gerçek) şeyler belirli bir gelişim konağında bulunan Mutlak Fikir’in aynada görünüşü değildir; tersine, insanın fikirleri şeylerin aynada imişçesine görünüşüdür.*” Yani dışımızda dönen bir dünya olduğu için kafamızda dünya döner fikri doğmuştur. Kafamızdaki her düşüncenin sebebi: Kafamız dışında bulunan doğada veya toplumda yahut kendi organizmamızdadır (Kıvılcımlı, 2019: 37). Yani hareketin kaynağını maddede arayabiliriz. Marx ise Hegel’e göre gerçek bir maddecidir. Marx Hegel’in diyalektiği ile Fuerbach’ın materyalizmini kullanarak diyalektik materyalizmi icat etmiştir.

Oysa İbni Haldun diyalektik düşünmeyi daha laik bir bakış açısıyla Hegel’den beş yüz yıl önce kullanmıştır. Ona göre evren çağları ulusların adetleri olarak prose-gidiş halindedir. Medeniyetlerin doğuş-gelişim ve batışlarını diyalektik bir süzgeçten geçiren düşünür tarihi akıcı bir süreç olarak ele almıştır (Kıvılcımlı, 2012: 232). Spengler gibi düşünürler ise İbni Haldun’un bu düşüncelerini daha sonra geliştirmişlerdir.

Komünün doğuş prosesi doğadan çıktığı için temel olarak komün üyeleri medeni insana göre daha dürüst olduklarını ifade edebiliriz. Örneğin uygar dünyanın barbar olarak kabul ettiği Seylan Veddahları dürüstlükleri ile bilinir. Brushmanlar yalanı büyük günah olarak sayarlardı. Avrupa ülkesi olarak bilinen Britanya ise kallesiz olarak anılmaktadır (Bell, 1998: 21). Aynı durum yiğitlikleri ile bilinen Hunlar için de geçerlidir. Yani bir toplumun gelişmişlik düzeyi ile insanîyetliği arasında her zaman için doğru orantı vardır diyemeyiz.

Tarih ve toplum bilimi aynı konuları işler. Somut bilgi ise bir toplam değildir. (Goldmann, 1998:24) Din konusu da bir soyutlama olduğu için doğrulanmış bir bilgi diyemeyiz. Bacon gibi düşünürler bu konuda Tanrı’ya deneyle değil sezgiyle ulaşılabileceğini ifade etmişlerdir. Örneğin insanların ilk dini olarak kabul edilen animizm çok kınandı ancak bugün öğrendiğimiz şey: “*Cansız bildiğimiz şeyler de, canlılar gibi büyük hareket ve değişme gidişi içindedir. En cansız ve hareketsiz görünen madde, atom çekirdeği olarak belli bir ömür taşıyor.*” (Kıvılcımlı, 2016: 23)

Toplumların tekil inanışları da zamanla büyük değişim geçirdi. Anahanlıkta totem ön planda iken sürü sahibi babahanların toplumda ön plana çıkmasıyla Tabu belirdi. (Kıvılcımlı, 2016: 23) Artık özel mülkiyet kavramı da önem kazanmaya başladı. Bu gidiş ise ilkel-komünün belirsizleşmesine yol açacaktı. Ancak ilkel komünden medeniyete geçiş bir anda olmamıştır. Komünün en son basamağı olan kentlerin ortaya çıkışı binlerce yılı kat etmiştir. (Kıvılcımlı, 2018: 209) Daha sonra toplumsal biçimlerin değişmesiyle inançlarda değişecektir ancak Mc. Lennan ilkel toplumdaki dinsel oluşumların öncülüğünü totemizme bağlamıştır. Mc Lennan’dan başka pek çok araştırmacı da totemizmin dinlerin ilk temellerini oluşturduğunu ifade eder. (Kıvılcımlı, 2018:43)

Animizm ve totemizm gibi inanışlar bir süre sonra egemen sınıfların kontrolüne geçer ve toplumda sömürgeci ruhban sınıfı oluşur. Artık mitler, mucizeler, törenler ve ritüeller gelişecektir. Tanrı-devlet-yönetici sacayağı oluşur ve komünal toplumda çözümler başlar. Edward Wastermarck gibi skolastik Darvinsiler ise yasaksız komünal toplumu anlamakta zorluk çekmişlerdir. Wastermarck olaya biyopolitik açıdan yaklaşma gereğini duymuştur. Düşünür, Vahşi Komün ile Barbar Komün’ü ayırma gereksinimi duymamıştır.

Savaşın ve Dinin Kökenleri

İnsanlık ilkel komünal yaşamdayken savaş yoktu. Ancak Güneybatı Almanya’daki Talheim ölüm çukuru, MÖ 5000’lerin Erken Neolitik dönem dünyasıyla ilgili ürkütücü bir gerçeği ortaya çıkarıyordu. İnsanlar savaşmaya başlamıştı. Eski Taş Devri boyunca, 2,5 milyon yıl süresince küçük insan grupları avcılık-toplayıcılık ve leş yiyiciliği yaparak, yiyecek peşinde koşuyordu. Birbirleri ile de nadiren karşılaşılıyordu. Ama insan sayısı ve karşılaşma olasılığı arttıkça anlaşmazlıklar baş gösterdi. Mağara resimleri ve taş oymacılığı bunun kanıtlarıdır diyebiliriz. Ancak bu anlaşmazlıklara

savaş diyemeyiz çünkü savaş geniş tanımlı ve örgütlü bir mücadeledir. MÖ 7500 civarında başlayan Tarım Devrimine kadar böyle bir süreç yaşanmamıştır (Faulkner, 2013: 31)

Tarım ile uğraşmak avcılığa nazaran daha verimli olduğundan dolayı Yeni Taş Devri'nde nüfus önemli ölçüde arttı. Ancak nüfus artarken toprak sınırsız değildi. Nüfus büyüdükçe mevcut köyler herkesi besleyemiyor ve öncü gruplar yeni yerleşim yerleri aramaya başlıyordu. Toprak açlığı ve yiyecek kıtlığı komşu grupları çatışmaya itiyordu. İlk insanların ortak mülkiyete sahip olduğunu belirtmiştik ancak Tarım Devrimi'nden sonra insan gruplarının yiyecek kıtlığı ile başka köylerin mallarını gasp etmesi ilkel bir mücadeleye sebep olmuştur. Talheim ölüm çukuru da buna tanıklık etmiş olma ihtimali yüksek görünüyor (Faulkner, 2013: 32).

Karşı tarafı yenmek için özel eğitilmiş savaşçılara ve aletlere ihtiyaç duyuldu. MÖ 3500 civarında Britanya'da özel savaşçıların olduğu tespit edildi. Wiltshire'da bulunan Windmill Tepesi, 15 adet futbol sahası büyüklüğündeydi ve burada dini ayinler ve siyasi toplantılar yapılıyordu. West Kennet gibi uzun höyükler anıtmezar olarak kullanılıyordu. Erken Neolitik Çağ'da grupları birbirine bağlayan şey "inanç ve ritüellerdi" (Faulkner, 2013: 33). Artık büyü ve din insan gruplarında ayrıcalıklı bir ruhban sınıfının oluşmasını sağladı. Kabileler arasındaki savaşta din ve ayinler savaşçıları motive etmeden kullanılmaya başlandı. İlk sınıflı toplumların ortaya çıkışı da bu eksen de olmuştur. Rahipler, savaşçılar ve yöneticiler vs.

Erken Hanedanlar döneminde ilk sınıflı toplumun Sümerlerde oluştuğunu çözümlerimiz. En alt sınıf kölelerdi. Sonra ise halk geliyordu. Pişmiş bir kil tabletinde, dokuma tesisinde çalışmış 205 köle kızın olduğunu bilmekteyiz. Yazı insanlık tarihi için önemli bir devrimdi ve Eski çağ ile ilgili bilgileri kil tabletlerden öğreniyoruz (Mc Neill, 2008: 39). Bu dönemde savaş tekniklerinin de ilerlediğini görmekteyiz. Savaş Arabalı Savaş Tekniği, Demir Çağı ile silahların geliştirilmesi ve Süvari Devrimi gibi. Bu süreçte farklı bir şey var: "Teknik geliştikçe insanların doğaya olan bağımlılığı azaldığı için dine olan ihtiyaçları da zamanla azalmıştır." Avrupa'da Rönesans ve Reform hareketlerinden sonra olduğu gibi.

Eko-Politik Toplum Biçimlerinin Gelişim Ethosu

Bazı Batılı ülkelerin İslami dünya görüşünden ve İslam'ın esaslarından faydalandıkları görülür. İbn-i Rüşd (1126-1198), "El Hükmül Cemai" yani "Toplum ve Yönetim" adını verdiği eserinde, insan tiplerini tartışırken özellikle demokrasiye yer vermektedir. Aslında İbn-i Rüşd demokrasi ve özgür düşüncüyü halk için değil seçkinler için istemektedir. Ona göre; din sıradan insanlar için yeterlidir. Çünkü halk fikir üretme yeteneğine sahip değildir şeklinde düşünüyordu. Aslında İslam düşünürlerinden bazıları Aristo'nun giz ve gizemli düşüncesinden sıyrılıp Empedokles, Thales ve Demokritos'u keşfetmeleri önem arz etmektedir. Bu düşünürlerin maddenin evrimi ile ilgili Yunan kaynaklarına başvurarak diyalektik düşünceleri dönem itibariyle çağın ilerisindeydi. İmam Gazali'nin, ölümü fetişleştirerek hayatı ihmal etmesine ve felsefeye mesafeli yaklaşmasına kadar İslami düşünürler, ciddi ideo-politik ilerlemeler kaydetmiştir. Batı demokrasisi de monoblok bir bütünlük göstermez. Tarihsel gelişme içerisinde farklı zihniyetlerin oluşması bakımından siyasi yapılanmaları farklıdır (Karakuş, 2021: 30). Ancak Batı'nın dinle arasına mesafe koyarak çağı yakalamasında İslâm uygarlığının rolünü inkâr edemeyiz.

Dinin üzerindeki hegemonyasının zayıflamasıyla birlikte Batı'da ciddi olarak matematik, astronomi, geometri, felsefe, iletişim ve teoloji gibi bilimsel alanlarda gelişmeler yaşandı. Bu süreç özellikle hakim sınıfları rahatsız etti. Örneğin burjuva devlet adamı M. Thiers rahatsızlığını şöyle ifade ediyor:

"Ah! Keşke eskiden olduğu gibi olsaydı. Okullara rahipler ya da onların yardımcıları baksaydı, şimdi okulların halk çocukları için geliştirilmesine karşı olmayacaktım. Aralarından çoğu, insane tiksinti veren şu laik öğretmenler yerine başka bir şey istiyorum; kardeşleri istiyorum, her ne kadar eskiden onlara karşı güvensizde olsam, din adamlarının etkisinin ve tek hakim olmasını istiyorum; papazların etkisinin, daha güçlü olması görmek istiyorum; insanın, zevkine bak, sen, bu ölümlü dünyada kendi küçük mutluluğunu oluşturmak için bulunuyorsun, ve bu mutluluğu şimdi içinde bulunduğun durumda bulamıyorsun. Sana bu mutluluktan pay vermeyen zengine korkusuzca vur; zenginin fazla

servetini elinden alarak, kendi huzurunu ve seninle aynı olanların mutluluğunu sağlayacaksın, diyen felsefe yararına değil, bunun tam zıttı olana, insane acı çekmek için dünyada bulunduğunu öğreten bu iyi felsefenin yayılması için yalnızca rahipler sınıfına güveniyorum” (Politzer, 2015: 5-6).

Thiers’in de ifade ettiği üzere dinin toplum üzerinde ezilenleri hem motive edici hem de tepkilerini sakinleştirici bir özelliğinin olduğunu söyleyebiliriz. Toplumsal huzuru sağlamada egemen sınıfların çıkarına hizmet edebilecek unsura yâni din. Ancak Thies, yazısında felsefeyi suçlamaktadır. Çünkü felsefenin insanları sorgulayarak sınıfsal düşünmeye iten bir yetisi vardır. Örneğin; Camille Semoulins, felsefeyi devrim için önemli bir silah görür.

Thiers’in yaşadığı devirde ABD ve Avrupa’da sınıfsal düşünen felsefeciler için sayısız davalar açıldı. Sınıfsal felsefecilerin yapmaya çalıştıkları şey ise “emekçilere felsefe öğretmek” idi. Bu insanların çabalarını belki boş olarak görenler olabilir. Ancak bu insanların kendi içinde tutarlı yanları vardı. Çünkü sınıfsal düşünen felsefeciler dünyayı değiştirmek istiyorlardı ve dünyayı değiştirebilmek için de emekçilerin doğru düşünme sanatını öğrenmeleri gerekiyordu.

Metafizikçi, çelişkilerin reformist gücünü kavrayamaz. Ona göre çelişkiler hiçbir zaman toplum yararına değildir. Onlar evreni her zaman durağan gördükleri için doğanın ve toplumun her zaman özdeş kalmasını ister ve çelişki onlara göre karmaşanın sinonimidir (Politzer, 2015: 91). Ama diyalektikçi bu şeklide düşünmez. Diyalektikçi toplumsal bunalımların temelini kapitalizmin iç çekişkilerine bağlar. Metafizikçi ise Tanrı’nın insanlara geçici olarak verdiği sıkıntı olarak düşünür. Ayrıca diyalektikçi çelişkinin geliştiği yerde verimliliğin ve üretimin olacağını düşünür dolayısıyla metafizik-diyalektikçilik birbirinin uzlaşmaz çelişkisidir. Maurice Thorez’in şu açıklaması anlattığım şeyleri özetlemektedir: “*Eleştiri ve özeleştiri, bizim günlük ekmeğimizdir*” (Politzer, 2015: 93).

Sınıfsal düşünen felsefeciler sosyalizme ulaştıkları zaman bütün çelişkiler sonlanacak mı? sorusunu sormak gerekir. Doğanın diyalektiği gereği sosyalizme ulaşılsa bile sosyalizm de çelişki yasalarının dışında kalmaz ve bu çelişkilere yanıt bulmak zorundadır. Ancak uzlaşmaz çelişki ile çelişkiyi birbirine karıştırmamak gerekir. Her uzlaşmaz çelişki bir çelişkidir ancak her çelişki uzlaşmaz çelişki değildir. Bu gerekçeyle çelişki ve uzlaşmaz çelişkileri çözebilmek için üniversitelerimizde Politeknik okulları açılmalıdır. Bu okullarda hem teknik hem de sosyal bilimler öğretilmelidir. Böylece insanlar analitik düşünüş yetisine sahip olabilir.

Metafizik felsefeciler ve teologlara göre sınıfsal (metafizik olmayan) düşünürlerin ahlâki değerleri yoktur ve sınırsız bir zevk peşinde koşarlar. Oysa ahlâk davranış demektir ve evrensel değerler iki uzlaşmaz çelişkide de ortaktır dolayısıyla metafizik-metafizik olmayan düşünürlerin ahlâki değer yargıları aynıdır diyebiliriz. Metafizikçiler aynı tekfir vargısını Epikürosçulara da kullanmıştı. Oysa papazlar Epiküros felsefesini sonradan çarpıtmışlardır (Politzer, 2015: 141).

Coğrafi Keşifler ile emperyalizmin modern kimliğe bürünmesiyle saniyeleşme artmıştır. Sanayileşmenin etkisiyle ilk moder grevlerin 16. yüzyılda görülmeye başladığını ifade edebiliriz. Lammennais efendi-köle diyalektiğini basit olarak şöyle ifade etmektedir:

“(…) Ne yapacağım şimdi? Çalışmazsam öleceğim; çalışmayı da gözüm bir türlü yemiyor. Böyle darken aklına bir şey geldi. Uyumakta olan kardeşlerimi zincire vurup onları çalıştırırım ve onların emeklerini ben yerim”. (Brizon, 1977: 242-243) Ancak köleler zaman zaman başkaldırdılar. Spartaküs’de böyle yapmıştı. Roma plebi de çalışmayı red etmiştir. Günümüzdeki modern grev denemelerinin tarihsel arka planı bu olaylara dayanmaktadır. Neden Doğu’da Batı’ya benzer sınıf çatışmalarının olmadığı ise oldukça geniş farklı bir konudur. Ancak Marks ve Engels gibi aydınlar Doğulu despotizm ile yönetilen halkları Asya tipi üretim kategorisine dahil etmiştir. Onlara göre, bu toplumsal yarı-komünal toplumlardır. Batı’dakine benzer bir sınıf çatışmasının olmamasının sebeplerinden birisinin bu olduğunu söylemektedirler. Kemal Tahir gibi yurtsever sosyalistler ise Doğu toplumlarının sosyo-ekonomik yapısının nomadik olduğunu iddia etmektedirler. Marks, Grundrisse’de Slavları’da Doğulu toplum kategorisine sokar. Bu toplumların da kendine özgü ekonomi-politik yönlerinin olduğunu ifade eder ancak ayrıntısına girmez. Örneğin; Marks Bizans Medeniyeti’nin de Doğulu mu Batılı mı olduğu noktasında fazla birşey anlatmaz. (Kıvılcımlı, 2018:

108) Ancak Marks'ın son dönemlerinde Osmanlı Türkçesi öğrenmeye çalıştığı ve “Türkiye Üzerine-Şark Meselesi” adında bir kitabı olduğu bilinmektedir.

Devrimci diyebileceğimiz aydınların çabaları sonucunda Fransız Devrimi'nden günümüze pek çok toplumsal devrim olmuştur. Bu devrimlerin medeniyetlerin ilerlemesine katkı sağladığını ifade edebiliriz. Ancak bilimsel devrimlerde mantık ön planda iken, siyasi ve dinî devrimlerde mistisizm ve duygusallık önceliklidir (Le Bon, 2016: 28). Siyasi ve dinî devrimlerde halk devrimlerin nedenini kavrayamaz zaten kavradığında da devrim sonlanır. Çünkü halk muhafazakârdır ve değişime direnç göstermesi muhtemeldir. Bir halk ancak ikna edildiğinde devrim yaratır; ama liderin ne demek istediğini anlayamaz. Halk, sadece anladığı kadarıyla devrimin içindedir (Le Bon, 2016: 67). 1917 Sovyet Devrimi'nin gerçekleşmesine bakıldığında bu durum sarıh biçimde kendisini gösterecektir. Devrimi yapanların aslında bir avuç profesyonel devrimci olduğu görülecektir. Ünlü Latin şair Juvenalis halkın beklentilerini şu sözle ifade etmiştir: “Halk iki şey ister: Ekmek ve Oyun”. Romantik felsefecilerimiz ise bu gerçekliği göz ardı ederek halkı kutsallaştırmaya çalışmıştır. Dünya tarihine bakıldığında iki sınıf her zaman öne çıkmıştır: “Din adamları ve devlet bürokrasisi” İşçi sınıfının güçlü bir şekilde ortaya çıkması 19. yüzyıla tekabül eder ancak hiçbir zaman din adamları ve bürokrasi kadar güçlü olamamıştır. Devrimleri idare edenler ise genelde ironik bir biçimde küçük burjuva olmuştur.

Frantz Fanon'un köle ruhlu insanları meteforik açıdan şöyle betimlemiştir:

“Sömürge insanı sömürge durumu yalanına yalanla tepki gösterir. Kend milliyetinden kardeşine karşı açık ve dürüst, sömürgeciye karşı ise gergin ve anlaşılmazdır. Sömürgeci tarih yapar ve yaptığını da bilir. Dolayısıyla yazdığı tarih yalnızca yağmaladığı ülkenin tarihi değil, bütün yağmaları, tecavüzleri ve açlıktan öldürmeleriyle kendi ulusunun da tarihidir. Sömürülenlerin (...) yağmalama tarihine son vermeye karar vermesi gerekir.”(Fanon, 2014: 56-57)

Sömürülenlerin sömürüyü içselleştirmesinin pek çok nedeni vardır. Fanon Yeryüzünün Lanetlileri kitabında bunun psikolojik sebeplerini oldukça başarılı biçimde anlatmaktadır ancak okumalarımın bunların psikolojik sebeplerinin iki tarafı olduğu sonucunu çıkarmaktayım: “Sömürenin ırkçı narsizmi ve sömürülenin duyarsızlığı-pasifizmi”.

Günümüzde sömürgecilik emperyalizm aşamasına geçmiştir. Finans-Kapital 19. Yüzyılda olduğundan daha güçlü bir şekilde günlük yaşantımızda yerini almaktadır. Din ise geçmişte olduğu gibi egemen sınıfların elinde ustalıkla insanları uyutmak için kullanılmaktadır.

Bilindiği üzere COVID 19 virüsü ile dünya mücadele etmektedir ve insanlık aşısı emperyalizmi ile karşı karşıyadır. Gelişmiş ülkeler nüfusunun on katı kadar aşısı stoklaması yaparken az gelişmiş ülkelere aşılardan yüzde birini dahi vermemektedir. 17 Ocak tarihli Economist dergisi 85 yoksul ülkenin aşısı erişimini 2023 sonrası olarak tahmin etmekte. 5 Şubat tarihi itibarıyla 2.5 milyar insanı barındıran toplam 130 ülkede tek bir doz aşısı dahi uygulanabilmiş değil (Cumhuriyet, 24 Şubat 2021). Bu somut durum emperyalizmin somut bir göstergesi olmadığını savunanlar için bir cevap niteliğinde olabilir.

Dünyadaki yoksul bölgelerde on beş saniyede bir çocuk ölmektedir. Günlük 30.000 ölümden çoğu kurtarılabilir. Çocuk ölümlerinin görüldüğü 20 ülkeden 19'u Afrikada'dır. Yirincisi de ABD'nin demokrasi ve barış götürmek istediği Afganistan'dır. Kapitalist sistemin dayattığı özelleştirmeler ve kamu mallarını yabancılara satış politikası yoksul ülkeleri daha da yoksullaştırdı (Ataöv, 2009: 54). Emperyalizmin kelime anlamı bir ülkenin başka bir ülkeyi siyasi-ekonomik ve kültürel yönden hakimiyeti altına almaksa; “Anlatılanların emperyalizm tanımına uygun olduğunu söyleyebiliriz.”

Modernitenin darbe vurduğu sınıflar, din adamları ve yüksek aristokrasi olmuştur ancak bu etkinin ne derece olduğu tartışmalıdır. Batı Avrupa'da I. Dünya savaşı kadar gelir adaletinde iyileşmeler olmuş ve I. Dünya Savaşı'ndan sonra ise bu eşitlenme artış göstermiştir. (Therborn, 2012: 99-100) Marks, Avrupa'da kapitalizmin gelişmesi ile gelir eşitsizliğinin artacağını iddia etmiş fakat yanılmıştır. Kuzey ile Güney arasında ciddi bir gelir adaletsizliği mevcut olsa da gelir adaletinin en iyi olduğu coğrafya günümüzde Batı Avrupa ülkeleri olmuştur. Batılılar emek gücü ve hammadde açısından zengin olarak gördükleri için Doğulu ülkelere yatırım yapmaktadır. Ancak bu yatırımlar az gelişmiş ülkelere ciddi

bir artı-değer katmamaktadır. Çünkü Batılı yatırımcılar az gelişmiş ülkelere gelişmiş teknolojilerini vermemekte, vasıfsız emek gücünü maliyetsiz bir biçimde kullanmakta ve piyasalara speculator olarak girmektedirler. Piyasaya sundukları sermayeleri esnektir ve kendilerine tehdit algıladıklarında piyasadan geri çekilebilmektedirler. Bu durum az gelişmiş ülkelerin ekonomik olarak ciddi sıkıntılara düşmesine yol açmaktadır.

SONUÇ

Demokrasi kavramının yönetim bazında net bir ilkesinin olmayışından kaynaklı olarak, egemen sınıfların demokrasi sözcüğünün ardına sığınarak kapitalist ekonomi çarklarını kendi elinde bulundurması da önemlidir. Bugün dünyadaki ülkelerin pek çoğu, demokrasiyi oy vermeye indirgemıştır. Aslında demokrasinin bir “politikacılar yönetimi” olduğu da ifade edilebilir. (Schumpeter, 1950: 285) Demokrasilerdeki temel aforizma, yalan söyleyerek yönetmektir ve politikacılar, bunu çok güzel yapmak tadır. Seçimlere dayalı demokrasilerde profesyonel politikacıların ve politikayı kariyer edinmiş politik kişiliklerin manipülatörler olarak tezahür etmesi de dünya halkları tarafından normal karşılanmaya başlamıştır. Kapitalist demokrasi dediğimiz şey de tam olarak budur. “Demokrasi sözcüğünün, güçlüler dünyasındaki karşılığı kendilerine en iyi şekilde hizmet edecek insanların (kölelerin) onları en kısa yoldan yönetime getirmesi demektir” (Sorgulayalım: Her 4-5 yılda yapılan seçimlerde gerçekten özgür müyüz? TV, basın, sosyal medya, sosyal çevre vs. kararlarımızı etkiliyor mu? Seçtiğimiz kişiler gerçekten halk çocukları mı?). (Karakuş, 2021: s. 30)

Bilincin oluşmasında ise felsefe-tarih okumaları ile ilahiyatın çekişmesi yaşanmaktadır. Bizce bu tartışmada bilim ile din uzlaşmaz. Sağ-muhafazakârlar felsefe ile ilahiyatı aynı kerte de okumaktadır. Oysaki ilahiyat felsefe diyalektiği gibi değildir çünkü ilahiyat sorgulamadan önce doğrudan Tanrı'nın varlığını kabul etmektedir. Oysa felsefe bilimi bunu yapmaz. Felsefeyi dincileştirmek ise bilimin doğasına aykırıdır. (Cumhuriyet, 4 Ekim 2020) Diyalektik maddeci düşüncede bir itaat etmeme durumu da söz konusudur. Frederic Gros baştan üst çizgi koymaktadır. Ona göre; “*Sorun itaatsizlik değil, sorun itaattir. İtaatsizlik temelde zordur. Çünkü insan yalnız kalabileceğini düşünmektedir.*” (Hürriyet, 23 Ekim 2020)

İslâm uygarlığının Avrupa tarzı bir Ortaçağ yaşamaması Müslüman halklar için büyük bir avantajdı. Ancak bugün gelinen nokta ise hiç iç açıcı değil. Roger Garaudy bu durumu şöyle ifade etmektedir: “*Müslümanlar 300 sene önce de namaz kıyorlardı, namazın şekli değişmediğine göre Müslümanlar değişti.*” Garaudy'nin böyle bir ifade kullanmasının sebebi açıktı. 300 sene önce dünyayı idare eden Müslümanlar şuan paramparça durumdadır. O hâlde Garaudy'e göre; “*sorun ritüellerde değil, Müslümanlardadır.*”

Çalışmamda insanlık dinlerinin nasıl ortaya çıktığını tarihsel açıdan ele almaya çalışırken aynı zamanda savaşların ilk olarak hangi sebeplerden kaynaklandığına da değinmeye çalıştım. Somut durumu tahlil etmek gerekirse dinlerin de savaşların da meydana geliş sebepleri aynıdır. Diyalektik olarak bu nosyonların ortaya çıkışını özel mülkiyete bağlayabiliriz. Bazı düşünürler özel mülkiyetin tamamen ortadan kaldırılması ile bu sorunun çözümlenebileceğini savunurken bazıları ise insanlardaki kazanma hırsının minimize edilmemesi durumunda özel mülkiyet kaldırılrsa da savaşların ve dinlerin olacağını iddia etmiştir. Çalışmamın temel hedefi de bu dikotominin tarihsel arka planını ifade edebilmektir.

Yukarıda anlatılanlardan sonra dindarlık-maneviyatçılık sorunsalı gündeme gelebilir. Anlattığım şeylerden dolayı dinsizlikle itham edilebilirim ama ben şunu ifade etmek isterim: “*Ben dindar değil maneviyatçıyım*”. Yani insan hakları ve evrensel değerlere inandığımı söyleyebilirim. Çünkü din bir üst anlatıdır yani üst yapıdır. Dinin kurumsal bir yapısı vardır. Bana göre; maneviyatın dinden ayrılması gerekir, dinlerdeki kurumsal yapıların yok olması kaçınılmazdır, dini kurumların tarihsel fenomenler üzerindeki kontrolünü kaybetmesi olağandır dolayısıyla kurumsal dinin yozlaşması da kaçınılmazdır ve doğal dine zarar vermektedir. Özellikle günümüzde ritüel ve sembollerin önemi gittikçe azalmaktadır. Zira postmodern ortamda dindeki estetik ürünlerin alınır-satılır hâle gelmesi yani emtia ürünü olması dine zarar vermektedir. Bu tavra göre dini semboller “emtia fetişler toplama”

hâline gelmiştir. Bu durum da dini önemsiz hâle getirmiştir. Postmodern dönemde kutsal metinler son derece sembolik ya da alegoriktir ve bireyselleşmiştir. (Alıcı, 2018: 18-19)

Postmodern din bilimleri göstermektedir ki hem dinsel pratiklere katılım oranları hem de dinden dönmeler artmaktadır. Batı'da Rönesans ve Reform sonrası dinsel hayatta yaşanan gerilemeler Doğulu laik toplumlarda da yaşanmaktadır. Son kertede eklektik ve çoğulcu olmayan din anlayışının günümüz ihtiyaçlarına cevap verememesi insanların yeni arayışlara yönelmesine yol açmaktadır.

KAYNAKÇA

Alıcı, M. (2018), "Dindar Değilim Maneviyatçığım-Post-Modern Din Bilimlerinde Maneviyat-Dindarlık Tartışmaları", Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi, 16(6), s. 11-20.

Ataöv, T. (2009). Kapitalist Soygun, İstanbul: İleri Yayınları.

Aybek, Ş. (2008). Siyaset Felsefesine Giriş, Ankara: Maya Akademi.

Bell, C. (1998). Uygarlık, İstanbul: Kuram Yayınları.

Brizon, P. (1977). Emegın ve Emekçilerin Tarihi, Ankara: Onur Yayınları.

Cumhuriyet, 24 Şubat 2021.

Cumhuriyet, 4 Ekim 2020.

Fanon, F. (2015). Yeryüzünün Lanetlileri, İstanbul: Versus.

Faulkner, N. (2012). Marksist Dünya Tarihi, İstanbul: Yordam Kitap

Goldmann, L. (1998). İnsan Bilimleri ve Felsefe, İstanbul: Kuram Yayınları

Hürriyet, 23 Ekim 2020.

Karakuş, G. (2021). Eleştirel Eleştirinin Eleştirisi, Siyasal Kitabevi.

Kıvılcımlı, H. (2012). Tarih Devrim Sosyalizm, İstanbul: Derleniş Yayınları.

Kıvılcımlı, H. (2016). Metafizik Sosyolojiler, İstanbul: Derleniş Yayınları.

Kıvılcımlı, H. (2018). Allah-Peygamber-Kitap, İstanbul: Derleniş Yayınları.

Kıvılcımlı, H. (2018). Komün Gücü (Siklus Temeli), İstanbul: Derleniş Yayınları.

Kıvılcımlı, H. (2018). Toplum Biçimlerinin Gelişimi, İstanbul: Derleniş Yayınları.

Kıvılcımlı, H. (2019). Diyalektik Materyalizm Nedir? Nasıl Kullanılır? Ne Değildir?, İstanbul: Derleniş Yayınları.

Le Bon, G. (2016). Devrim Psikolojisi, İzmir: Atlantis Yayınevi.

Mc Neill, W. (2008). Dünya Tarihi, Ankara: İmge Kitabevi.

Politzer, G. (2015). Felsefenin Temel İlkeleri, Ankara: Alter Yayınları.

Rousseau, J.J. (1995). İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı, Say Yayınları.

Schumpeter, J. (1950). Capitalism, Socialism and Democracy, 3. B. London and New York: Routledge.

Therborn, Göran. (2012). Dünya Bir Kılavuz, İstanbul: Versus.